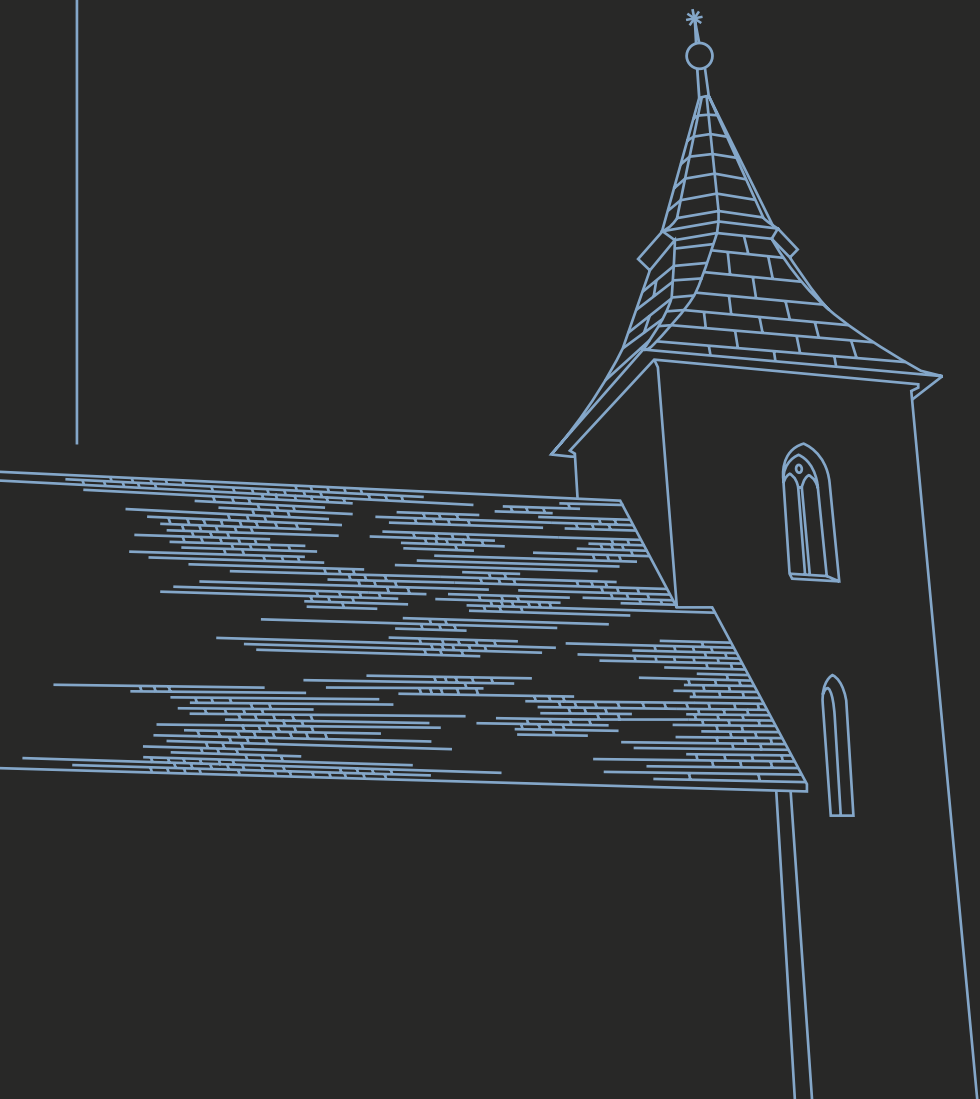

Vizsoly

NÖRI FÜZETEK

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) fontosnak tartja a tevékenységi köréhez kapcsolódó helyszínek (nemzeti és történelmi emlékhelyek, nemzeti sírkert, fontos műemlékek), továbbá az emlékezettel és annak ápolásával összefüggő témák bemutatását. Az alsorozatokra tagolódó, egységes megjelenésű kiadványsorozat célja, hogy az érdeklődő közönség számára elérhető áron rövid, ám tartalmas tájékoztatást nyújtson Magyarországi kulturális helyszíneiről.

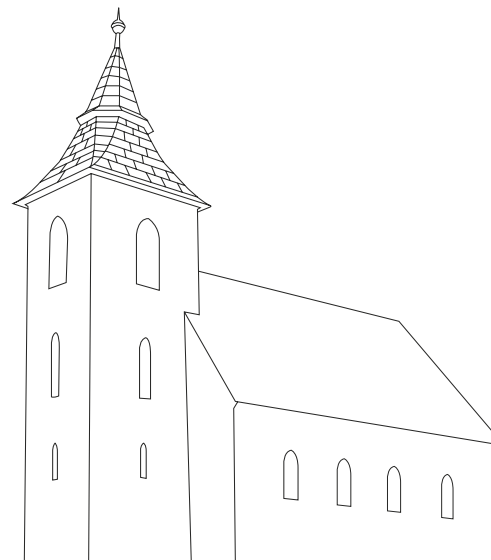

TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK SOROZAT

A történelmi emlékhelyek az emlékezet olyan fontos helyszínei, amelyek nemzeti, felekezeti, regionális vagy kisebbségi szempontból kiemelkedőnek minősülnek. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem történelmi szerepük miatt. Lehetőséget nyújtanak arra, hogy az oda látogatók felidézzék a magyar történelem sorsfordító eseményeit, tragédiáit, dicső pillanatait. Jelenleg negyvenkilenc történelmi emlékhely található az országban, amelyek jelentőségét kormányrendelet ismerte el. A Nemzeti Örökség Intézetének egyik kiemelt feladata a történelmi emlékhelyek ismertebbé tétele, ezt a célt szolgálja a NÖRI FÜZETEK keretében megjelenő alsorozat is, amely a történelmi emlékhelyeket mutatja be.

Az emlékhelyeket egységes, művészi igénytel megformált sztélék jelölik, amelyek mintegy felkiáltójelként hívják fel a látogatók figyelmét arra, hogy Magyarország és a magyar történelem különleges helyszínein járnak. A sztélén található kettős csomót, azaz a nemzeti és történelmi emlékhelyek közös logóját a magyar királyi jogar tetején található motívum inspirálta. Egyszerre fejezi ki az összetartozást, illetve utal arra, hogy közös feladatunk az emlékhelyek, illetve a múlt értékeinek védelme.

Vizsoly

NÖRI FÜZETEK 12. [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]

NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE
BUDAPEST, 2018

Kiadja a

FELELŐS KIADÓ

Radnainé dr. Fogarasi Katalin, főigazgató

SOROZATSZERKESZTŐK

Gyökös Eleonóra

Nagy-Csere Áron

Papp Gábor

SZÖVEG

Nagy-Csere Áron

FOTÓK

Bajory Á. Rita (6–8., 10–18. oldal)

Civertan Grafikai Stúdió (5. oldal)

Kapusi Zoltán (borítóbelső)

TIPOGRÁFIA ÉS TÖRDELÉS

Make IT Online

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS KIVITELEZÉS

Keskeny és Társai 2001 Kft.

1158 Budapest, Rákospalotai határút 6.

Felelős vezető: Keskeny Árpád ügyvezető

Nemzeti Örökség Intézete © 2018

ISSN 2630-8061 (NÖRI FÜZETEK) | ISSN 2630-8118 (TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK)

ISBN 978-615-5890-12-3

MAGYAR NYELVŰ BIBLIA SZÜLETIK

A Vizsolyi Biblia, más néven a Károlyi-biblia a magyar művelődéstörténet kiemelkedő alkotása, az első teljes, fennmaradt magyar bibliafordítás, amely hosszú évszázadok során megkerülhetetlen volt az új fordítással próbálkozók számára. Károlyi (másol Károlyi) Gáspár református lelkész, illetve a köré szerveződött, ismeretlen létszámú közösség a mai Északkelet-Magyarországon, az egykori Abaúj vármegye akkori székhelyén, a huszita múltú, majd protestáns

vált Göncön több éves előkészület után kezdte meg a Biblia fordítását. A hatalmas terjedelmű, 2 412 oldalas, nagyjából hat kötetet valószínűleg meglehetősen magas, a becslések szerint mintegy 7-800-as példányszámban nyomtatták ki Mantskovit Bálint közeli műhelyében, Vizsolyban. A munkálatok 1590 nyarán fejeződtek be.

Károlyi Gáspár református lelképásztor az erdélyi Brassóban, majd Nyugat-Európában, előbb a reformáció egyik szellemi központjában, Wittenbergben és talán Strassburgban és Svájcban folytatott tanulmányai

Az Árpád-kori eredetű, kőfallal övezett református templom madártávlatból

A Vizsolyi Biblia templomban kiállított példánya

A templom a keletre néző szentélynél jóval magasabb hajótérrel

után, 1563-tól haláláig kisebb megszakítással Göncön tevékenykedett. A magyar reformáció fontos alakjaként több írást adott közre, rendszeresen részt vett a különböző protestáns hitvitákon, mindemellett Abaúj vármegyében jelentős egyházzervezői munkát végzett, majd ismeretlen segítőtársaival nekilátott élete főművének. Valószínűnek tűnik, hogy a híres protestáns prédikátor, Melius Juhász Péter már korábban lefordította a Biblia egyes könyveit, de ezek sajnálatos módon mind elvesztek, így Károlyiék vállalkozása az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás.

Károlyi és fordítótársai (akik minden bizonnyal maguk is református lelkészek voltak) elsősorban heidelbergi és genfi latin nyelvű bibliakiadásokat vettek alapul, de valószínűleg héber és görög szövegeket is használhattak. Az Ószövetség nyelvi vizsgálatai legalább négy fordítót feltételeznek, az Újtestamentumról azonban egységes nyelvezete alapján azt gondolják a filológus szakértők, hogy valószínűleg egyetlen ember, Károlyi munkája. A művelt lelkész jegyzetei teológiai szempontból is igen jelentősek, irodalmi színvonalú stílusa rendkívüli hatással volt a korabeli magyar nyelv és irodalom fejlődésére, sőt évszázadokra meghatározta a magyar biblikus nyelvezetet, hiszen a 16. század végén és a 17. század első felében az ország magyar lakosságának túlnyomó többsége még református

A templom apszisának boltozata

A templom a nyugati tájolású torony felől

volt, ez csak az ellenreformáció kibontakozását követően változott meg.

A későbbi erdélyi fejedelem, a rendkívüli katonai és politikai tehetsége, valamint remek gazdasági érzéke révén köznemesből Magyarország egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb főurává emelkedett protestáns Rákóczi Zsigmond (fejedelem: 1607–1608) mindvégig lelkesen és bőkezűen támogatta a református bibliafordítás elkészültét. Ő telepítette le a Gönczhöz közeli Vizsolyban a lengyel származású Mantskovit Bálint nyomdászt, aki mintegy másfél év alatt nyomtatta ki a Károlyi-biblia 7-800 példányát. A katolicizmus legerősebb bástyája, a bécsi udvar még a nagy mű befejezése előtt megkísérelte felszámolni a reformáció egyik tűzfészkeének gondolt nyomdát, de a nagyhatalmú Rákóczi Zsigmond befolyása elégnek bizonyult ennek megakadályozásához. A Károlyi-biblia a korabeli magyar nyomdászat csúcsteljesítménye volt, a vizsolyi kiadáshoz Németalföldről hozták a betűkészletet Mantskovit műhelyébe, a papír pedig Lengyelországból érkezett. Az első kiadásból mára csupán mintegy ötven példány maradt fenn, ezek közül egyet a vizsolyi református templomban őriznek. Károlyiék műve kisebb-nagyobb változtatásokkal több, mint száz kiadást ért meg, a Vizsolyi Biblia máig a legnépszerűbb magyar bibliafordítás.

A templombelső kazettás mennyezete

AZ EMLÉKHELY NEVEZETES ÉPÜLETEI

Vízsolly első lakói bajor és frank telepések voltak, feltehetően II. Géza király (1141–1162) uralkodása idején jött létre a település. II. András király (1205–1235) alatt, a 13. század elején királynéi birtok volt, a *Bánk bán* című drámából ismert Gertrudis tíz német faluból álló ispánságot hozott létre, amelynek Vízsolly volt a központja. Ekkor jelent meg az írott forrásokban a királynéi pincészet kifejezés, a 14. században pedig egy ideig nádori bíróság székhelye is volt Vízsolly.

A település topográfiája viszonylag jól ismerhető a 18. századi összeírásokból. A református templommal szemben lévő telek északi szomszédja a református parókia. Feltehetően már a középkorban is itt állt a plébánia épülete. A templommal szembeni telek egy forrásban „*könyvnyomtató puszta*” néven szerepel. Ez azt jelenti, hogy a 18. században itt már nem állt ház, de a helyiek emlékezetében még élt egykori rendeltetése. Itt állhatott a 16. században az a kőház, amelyet Mantskovit Bálint és nyomdája 1588-ban kapott meg Rákóczi Zsigmond fejedelemtől, Vízsolly akkori birtokosától. Központi helye arra enged következtetni, hogy azonos lehetett azzal a középkori épülettel, amely egykor a vízsollyi ispánság székhelyét, majd a nádori

Könyvnyomtató prés a Mantskovit Bálint Nyomtatástörténeti Múzeumban

bíróságot befogadta. Nem azonos viszont azzal a földesúri kastéllyal, amely a keleti házior északi végén állt, és a kuruc időkben elpusztult. A kutatók szerint tévedés a telken ma álló épületet „Mágócsy kúriának” nevezni, már csak azért is, mert később (legkorábban a 18. század végén) épült. Mindez azt jelenti, hogy minden bizonynyal nem ebben az épületben nyomtatták a vízsollyi Bibliát, hanem a telken álló korábbi házban.

A vízsollyi református templom három nagyobb egységre: toronyra, hajóra és szentélyre oszlik. Négyzetes alaprajzú, háromemeletes tornya a nyugati homlokzat előtt emelkedik, amelyhez félköríves apszis csatlakozik. A hajóba a torony aljából nyíló ajtón át juthatunk, a hajó déli oldalán lévő korábbi bejáratot befalazták. A templom külseje puritán, egyetlen szobrászati dísz a szentélynégyzet déli falán található torzfej. A templom három téregysége két periódusban épült. A legutóbbi renoválások (2014–2015) részben módosították a korábbi datálást, először egy kisméretű, kora Árpád-kori román stílusú templom épült itt fel, amelyet a 12. században bővíthettek a négyszögszentéllyel, vagyis a mai kora gótikus szentélyrésszel, amit bordás, rozetta-záróköves keresztboltozat fog össze. Később az eredetileg kisméretű templomot bővítették a mai hajóval és a toronnyal, amelyek a 13. század végére vagy a 14. szá-

zad elejére épültek meg. A templom típusa (egyhajós, homlokzati tornyos, nyugati karzattal, síkmennyezettel), gótikus részletformái azt látszanak bizonyítani, hogy az épület bővítését az 1320-as évekbe befejezték. Állapota a 18. századra nagyon leromlott. A vallási küzdelmek idején a vizsolyi gyülekezetnek nem állt módjában felújítani templomát.

A templom freskói a 12. és a 15. század között keletkeztek. Témái az indás növényi díszítésektől a belső-ázsiai geometriai motívumokig és a bibliai történeteket, keresztény ünnepköröket vagy keresztény legendákat feldolgozó figuratív ábrázolásokig terjednek. A szentély déli oldalán Keresztelő János és Heródes Agrippa találkozása, a szentély belső boltozatán pedig a tizenkét apostol ábrázolása látható. Ez utóbbi nagyjelenet azért is kiemelkedően fontos, mert

a középkori Vizsolyban Keresztelő Szent János volt a falu fő védőszentje, és ezt a jelenetképet úgynevezett fénytemplomi jelenség is kíséri. Vagyis minden nyáron, János napján – Szent Iván éjszakájához és a nyári napfordulóhoz kapcsolódóan – amint a felkelő nap első sugarai eléri az apszis keletre néző ablakát, ezt a freskójelenetet világítják meg.

Vizsolyban a közeli borvidékek népszerűvé válásának köszönhetően az utóbbi időben nőtt a turizmus jelentősége. A kultúra iránt érdeklődőket látogatóközpont, benne a Mantskovit Bálint Nyomtatástörténeti Múzeum várja, és természetesen megtekinthető maga a Károlyi-biblia is.

(A szöveg Kovács Zsolt Levente, vizsolyi lelkipásztor írásának felhasználásával készült.)

Nyomóforma és nyomdafesték-henger a múzeumban

NÖRI FÜZETEK

MEGJELENT

1. Az Apponyi-hintó [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
2. Fiumei úti sírkert [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
3. Mohács [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
4. Széphalom [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
5. A Nemzeti Gyászpark és a Kisfogház [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
6. Batthyány-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
7. Deák-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
8. Kossuth-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
9. Pannonthalma [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
10. Az Országgház és környéke [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
11. Sárospatak [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
12. Vizsoly [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]

TERVEZETT MEGJELENÉSEK

13. Salgótarjáni utcai zsidó temető [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
14. Az első világháborús emlékmű [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
15. Ganz-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]

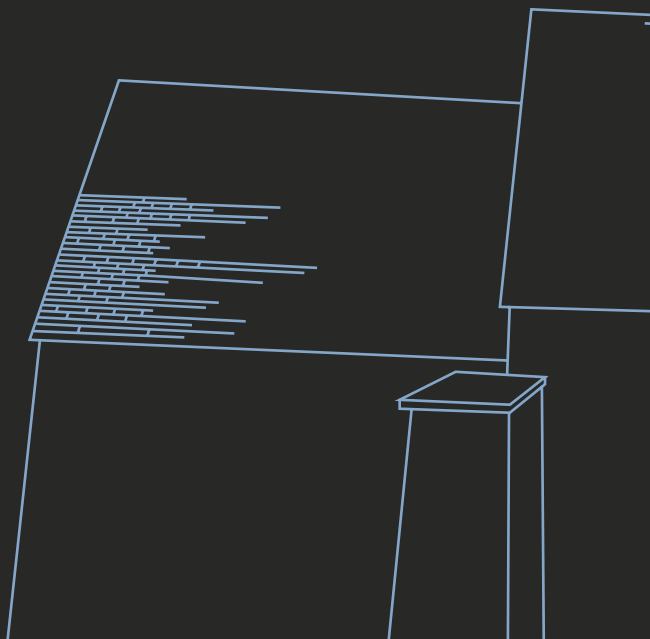
Megvásárolható a Fiumei úti sírkert Infópontjában, illetve egyes emlékhelyeken.

Az első teljes magyar bibliafordítást 1590-ben adták ki Vizsolyban. A mű a magyar művelődéstörténet mérföldköve, a korabeli nyomdászat kiemelkedő teljesítménye. Károlyi Gáspár és társai időtálló munkáját bizonyítja, hogy az alkotás minden későbbi protestáns bibliakiadás alapjául szolgált.

Az első kiadás egy példányát a helyi református templomban őrzik. Az érdeklődőket látogatóközpont is várja, benne a Mantskovit Bálint Nyomtatástörténeti Múzeum.

TÖRTÉNELMI
EMLÉKHELY

[TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]